

ความหลากหลายและการจัดจำแนกกล้วยไม้

Orchid Diversity and Classification

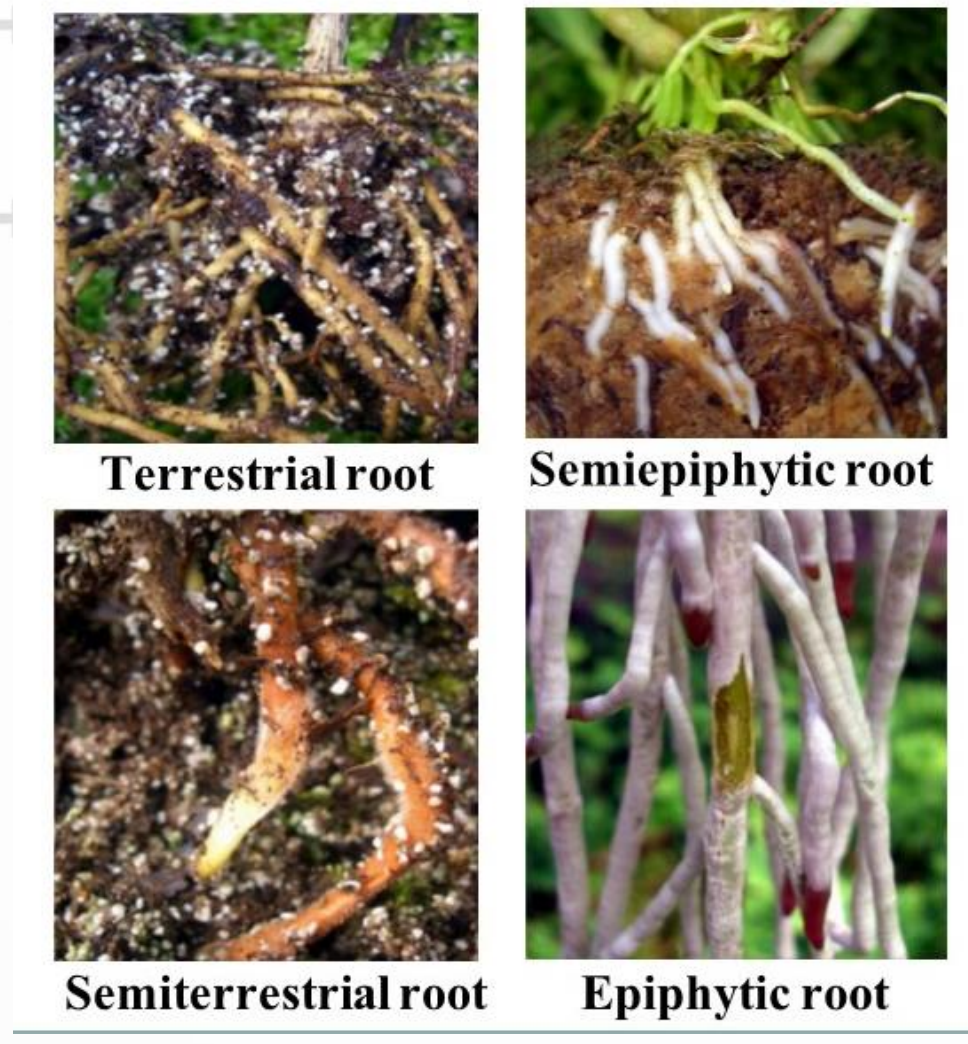
โดย อาจารย์ ดร.ธนภูมิ เหล่าจินดา คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้

กล้วยไม้ อยู่ใน Family Orchidaceae ประกอบไปด้วยชนิดมากกว่า 800 สกุล 30,000 ชนิด และมีลูกผสม มากกว่า 100,000 ชนิด เป็นตระกูลไม้ดอกที่มีจำนวนชนิดมากที่สุดในโลก เราสามารถพบเห็นกล้วยไม้ได้ ตั้งแต่เขตร้อนไปจนถึงเขตหนาว และแม้แต่ในเขตทะเลทราย กล้วยไม้มีความใกล้เคียงกับดอกกล้วยไม้มากที่สุด เหมือนกับที่อปปโปโกปัส มีความคล้ายคลึงกับปลาวาฬนั่นเอง ลักษณะของกล้วยไม้ทั้งต้นและดอก มีความหลากหลายมาก ตั้งแต่ดอกที่มีลักษณะรูปทรง สี สีสัน สวยงาม ไปจนถึงลักษณะรูปทรงสีสนที่แปลกประหลาด สะดุดตาผู้ที่ได้พบเห็น สิ่งของกล้วยไม้มีตั้งแต่สีที่สดใสไปจนถึงสีที่มืดทึบ กล้วยไม้จัดเป็นไม้ดอกที่มีวิวัฒนาการสูงสุดในบรรดาไม้ดอกทั่วไป ในแถบยุโรป ราวปี 300 BC Theophrastus ผู้ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นบิดาของวิชาพฤกษศาสตร์ ได้บันทึกไว้เกี่ยวกับกล้วยไม้ที่มีชื่อว่า Orchis ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า orchid ในปัจจุบัน กล้วยไม้ที่มีชื่อว่า Orchis นี้ มีหัวอยู่ในดิน มีลักษณะคล้าย testis เลยตั้งชื่อให้ว่า orchid การปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ในประเทศไทยเริ่มขึ้นในราชวงศ์ Sung (960 - 1279) ส่วนใหญ่แล้วเป็นพวก *Cymbidium Phaius* และ *Calanthe* ต่อมาในปี 1899 นักพฤกษศาสตร์ชาวฝรั่งเศส Noel Barnard ค้นพบว่าเมล็ดของกล้วยไม้ดินที่มีชื่อว่า *Neottia* ที่ห่อหุ้มอยู่ในถุงหุ้มไข่ สามารถเจริญเติบโตเป็นต้นใหม่ได้ ทำให้มีการทดลองเพาะเมล็ดกล้วยไม้ ลูกผสมที่ได้มาจาก *Laeliocattleya* ที่สามารถเพาะเป็นต้นขึ้นมาได้ แต่มีจำนวนน้อยมาก ต่อมาได้มีการลองใช้น้ำคั้นที่ได้จากหัวของกล้วยไม้ดินอีกชนิดหนึ่ง มาลองเพาะเมล็ด *Bletilla hyacinthina* เมล็ดของกล้วยไม้ชนิดนี้ก็สามารถงอกเป็นต้นได้ และได้มีการลองใช้น้ำคั้นผสมกับน้ำตาล แล้วนำไปเพาะเมล็ดจาก *Laelia* ก็พบว่า เมล็ดของ *Laelia* สามารถเจริญเติบโตได้ Knudson ได้รายงานเกี่ยวกับเชื้อรา มีการสร้างน้ำตาล ที่มีความสำคัญต่อการงอกของเมล็ดกล้วยไม้ และได้มีการพัฒนาอาหารเทียมขึ้นมาเพาะเลี้ยงกล้วยไม้อีกด้วย เรียกว่า Knudson 's C medium

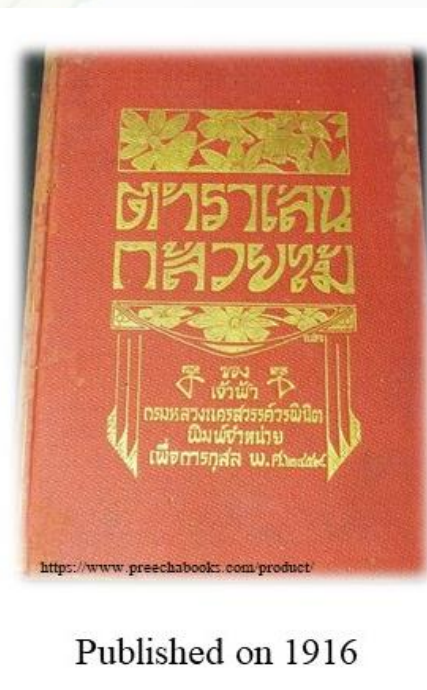
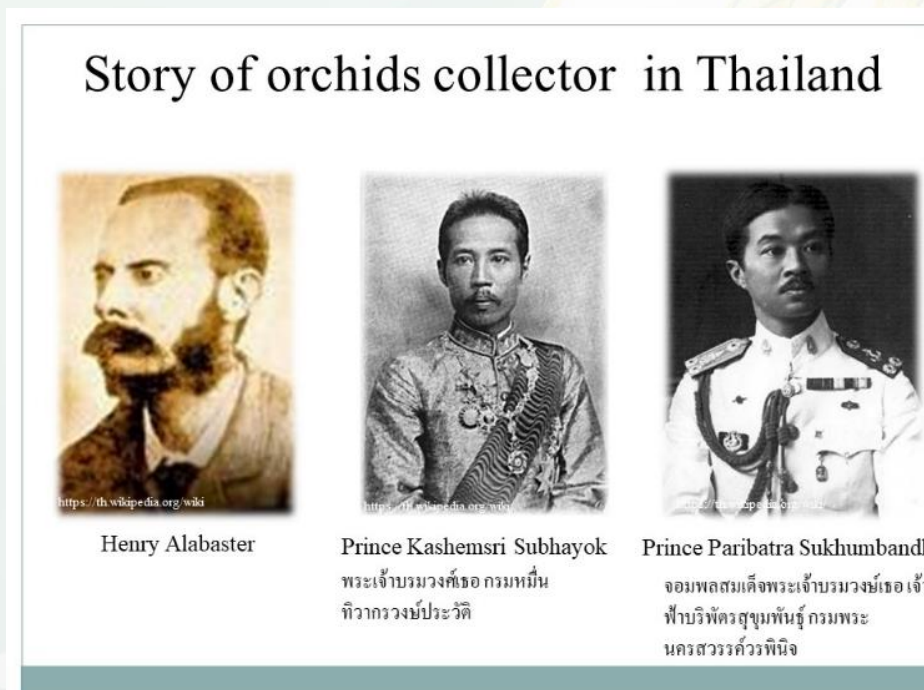
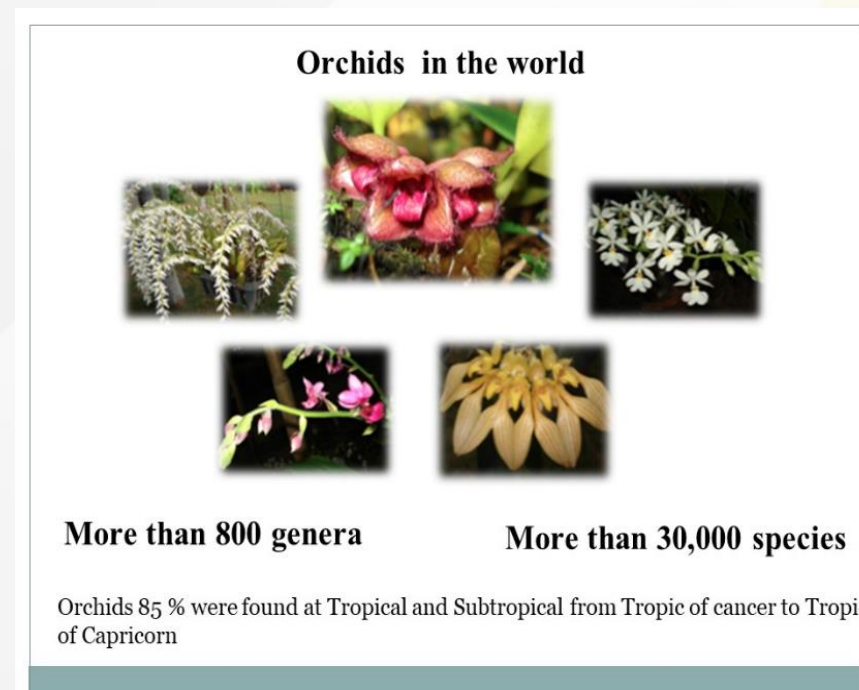
การจำแนกกล้วยไม้ตามลักษณะของราก

การจำแนกประเภทของกล้วยไม้ตามความแตกต่างของระบบรากเป็นเกณฑ์ นับว่าเป็นประโยชน์ต่อการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้อีกทางหนึ่ง เพราะผู้ปลูกเลี้ยงจะได้ใช้หลักเกณฑ์เหล่านี้มาพิจารณาตัดสินใจเลือกใช้เครื่องปลูก และภาชนะที่มีลักษณะ และคุณสมบัติให้เหมาะสมกับประเภทของระบบรากกล้วยไม้ นอกจากนี้ยังได้พิจารณาถึงการจัดสภาพของเครื่องปลูกและวิธีการปลูกให้เหมาะสมกับการที่จะอำนวยความสะดวก และมีความแข็งแรงอีกด้วย เนื่องจากกล้วยไม้เป็นพันธุ์ไม้วงศ์ใหญ่ และมีลักษณะตลอดจนนิสัยที่แตกต่างกันอย่างแพร่หลาย ทำให้สามารถจำแนกประเภทของกล้วยไม้ตามความแตกต่างของระบบรากได้ 4 ประเภท

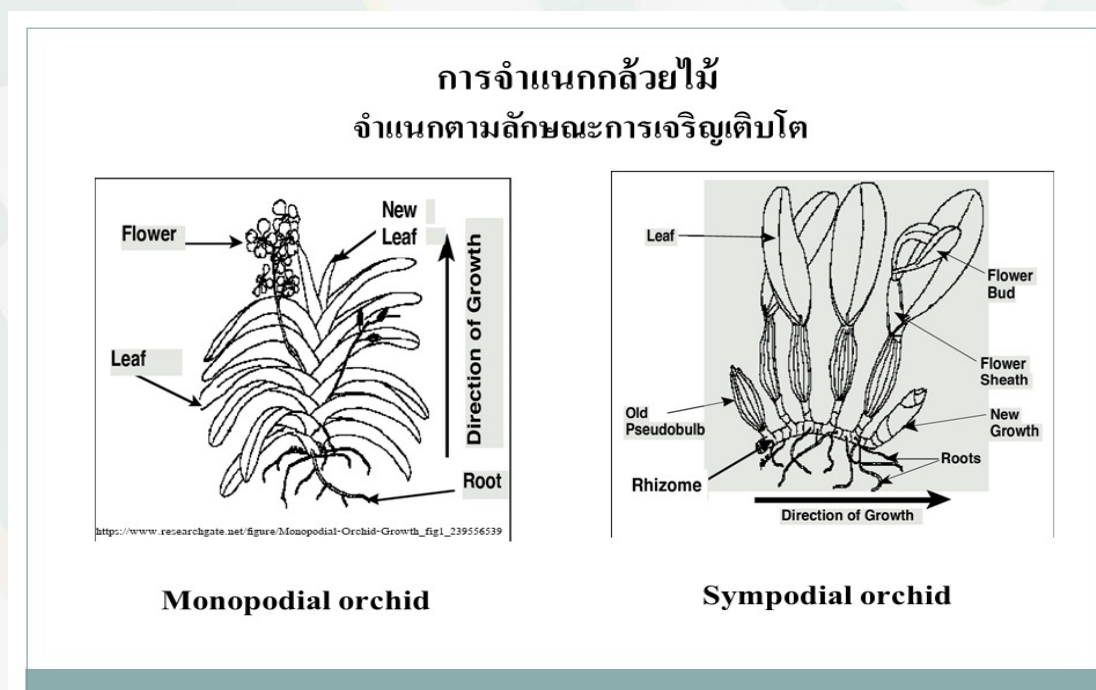

การจำแนกกล้วยไม้ตามหลักพฤกษศาสตร์

ปัจจุบันยึดตามหลักของ Robert Dressler (1993) โดยจัดแบ่งออกเป็น 6 ตระกูลย่อย (subfamily) ดังนี้ Apostasioideae Cypripedioideae Spiranthoideae Ochidoideae Epidendroideae Vandoideae ทั้งนี้ได้ถูกปรับปรุงโดยนักพฤกษศาสตร์หลายท่านโดยเฉพาะ 4 ตระกูลย่อยหลัก Apostasioideae ตระกูลย่อยออโพสตาสีออยดีอี มีลักษณะดอกใกล้เคียงกับพืชตระกูลลิลลี่ ประกอบด้วยกล้วยไม้ 2 สกุล คือ *Apostasia* และ *Neuwiedia*

ในประเทศไทยมีการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้มากกว่า 100 ปี เริ่มจากนายเฮนรี อลาบาสเตอร์ได้นำกล้วยไม้จากต่างประเทศ เมื่อนายเฮนรีเสียชีวิต พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติทรงซื้อกล้วยไม้ชนิดนี้ไว้ ต่อมาจอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิจ ได้รับช่วงต่อและทรงศึกษาและทรงนิพนธ์ “ตำราเสนากล้วยไม้” เมื่อ พ. ศ. 2459

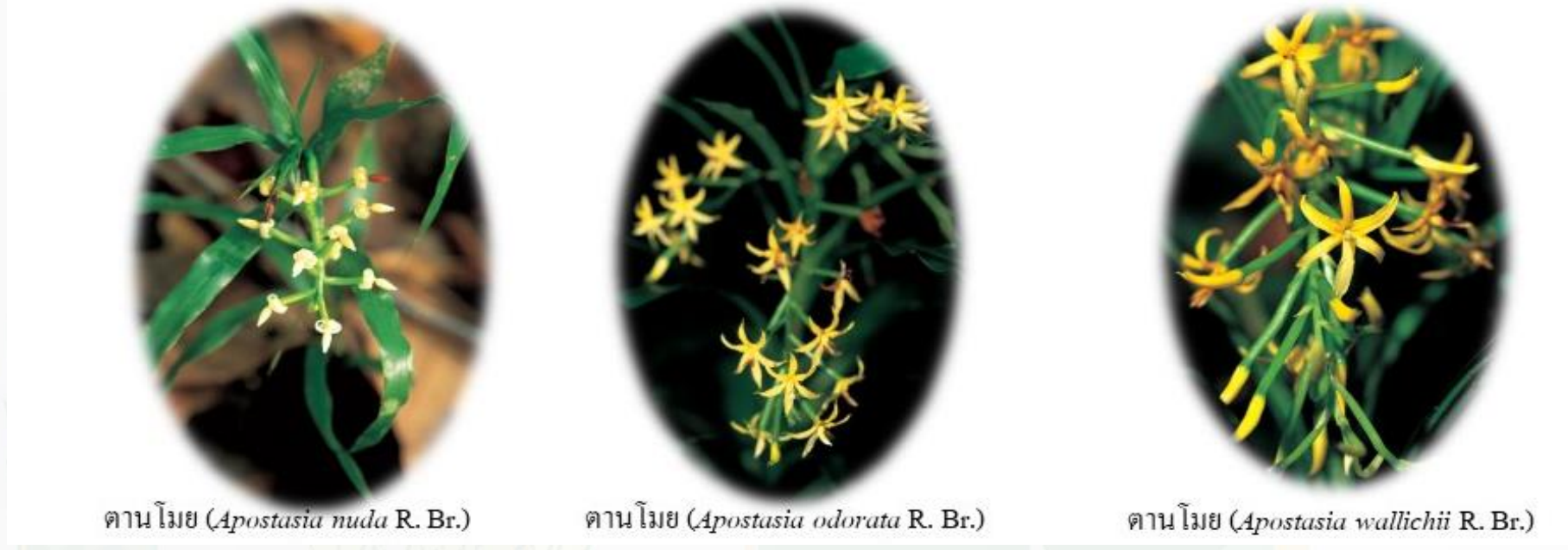
ลักษณะการเจริญเติบโตของกล้วยไม้

การปลูกกล้วยไม้ต้องทราบถึงลักษณะการเจริญเติบโตของกล้วยไม้เพราะมีความสำคัญมากในการขยายพันธุ์ การเจริญเติบโตของกล้วยไม้มีการแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การเจริญเติบโตทางยอด (Monopodial) คือต้นกล้วยไม้ที่ลำต้นจะยาวสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ ระหว่างที่ยาวสูงขึ้นไปนี้จะมีรากงอกออกมาข้างกาบใบ เมื่อนานเข้าส่วนที่โคนก็จะแห้งตายเพราะความแก่ชรา ดังนั้นการขยายพันธุ์กล้วยไม้จำพวกนี้ต้องใช้วิธีตัดยอด แต่ต้องตัดส่วนที่มีรากติดไปด้วย เมื่อมีการขยายพันธุ์ด้วยการตัดยอด แล้วก็จะมีการแตกใหม่เจริญเติบโตออกมาจากตาที่อยู่ข้างลำต้น ซึ่งบางทีอาจแตกออกมาพร้อมกัน 2 ท่อนก็ได้ การแกงช่อดอกของกล้วยไม้ในลักษณะนี้ ช่อดอกจะออกห่างๆ ลำต้นบริเวณด้านบนของกาบใบ กล้วยไม้ที่มีการเจริญเติบโตทางยอดนี้ได้แก่สกุลช้าง (*Rhynchostylis*), สกุลแวนด้า (*Vanda*), สกุลมอคคาร่า (*Mokara*), สกุลเข็ม (*Ascocentrum*), สกุลฟาแลนนอปซิส (*Phalaenopsis*) และสกุลอะราคนีส (*Arachnis*) เป็นต้น

2. การเจริญเติบโตด้วยการแตกหน่อ (Sympodial) ลักษณะการเจริญเติบโตแบบนี้ ลำต้นจริงของกล้วยไม้จะนอนราบอยู่กับพื้นผิวดินหรือเครื่องปลูกซึ่งทางวิชาการเรียกว่า "เหง้า" (Rhizome) และมีส่วนของเหง้าเป็นข้อปล้อง แต่ละข้อปล้องจะมี 2 ตา เพื่อเกิดเป็นหน่อใหญ่ เมื่อหน่อเจริญขึ้น ก็จะเกิดเป็นลำลูกกล้วยเมื่อลำลูกกล้วยเจริญงอกงามสมบูรณ์ก็จะสร้างเหง้าต่อออกไปและเกิดลำลูกกล้วยใหม่เช่นนี้ไปเรื่อยๆ การเกิดเหง้าใหม่ แตกเป็นลำลูกกล้วยเพิ่มขึ้นมา ถ้าผู้เลี้ยงมีฝีมือดีก็จะเลี้ยงกล้วยไม้ได้เป็นกอใหญ่ และสมบูรณ์ออกดอกได้หลายลำลูกกล้วยทำให้ดูสวยงามมากถ้านำมาเข้าประกวดก็จะได้รับรางวัลต่างๆ ที่กล้วยไม้ที่มีการเจริญเติบโตด้วยการแตกหน่อนี้ ได้แก่ พวกสกุลหวาย, แคนดิดา, รองเท้านารี และออนซีเดียม

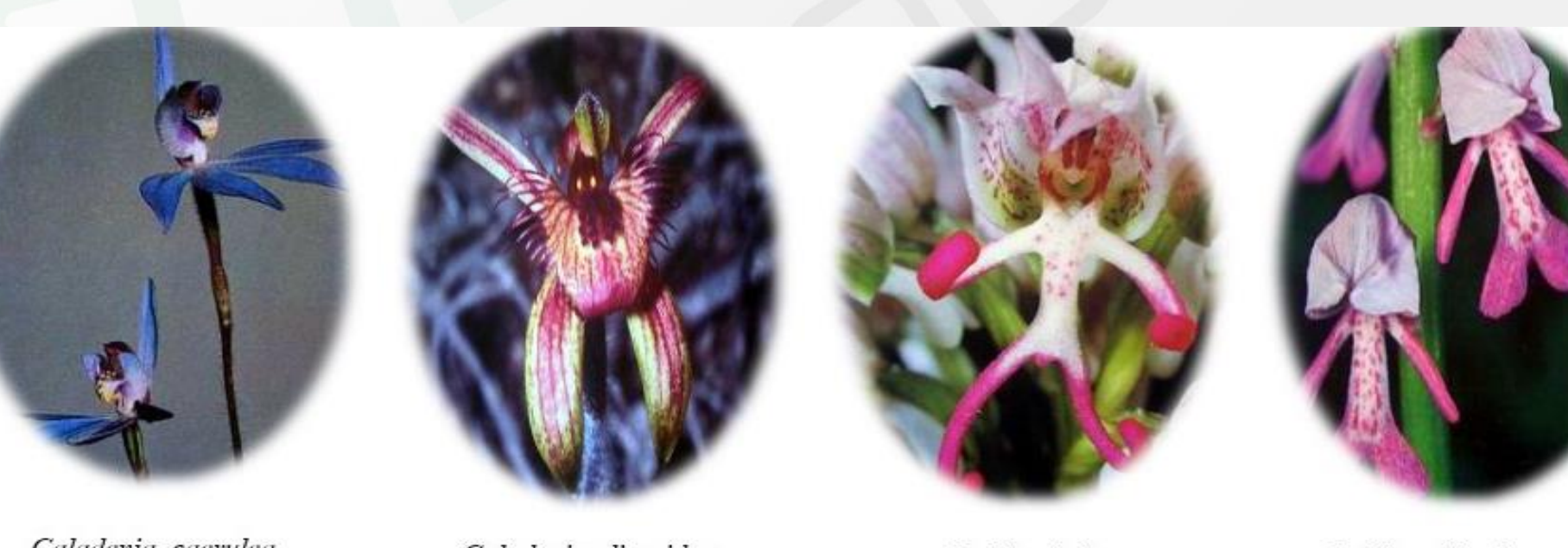
Cypripedioideae กล้วยไม้รองเท้านารี (Lady's slipper) มีกลุ่มเรณูแยกอยู่ตรงข้ามกับบนเส้าเกสร

Spiranthoideae กล้วยไม้สไปแรนทอยดีอี ใบอวบเป็นจิบ กลุ่มเรณูเป็นก้อนร่วนส่วนใหญ่มีวิเศษยึดอยู่ตรงปลายอับเรณู ส่วนโคนอับเรณูอยู่ใกล้กับแองเทสตัวเมีย

Ochidoideae กล้วยไม้ออคิโดออยดีอี ใบอวบหนา มีก้านกลุ่มเรณูติดกับวิเศษยึดที่อยู่ตรงโคนอับเรณู ส่วนโคนอับเรณูเชื่อมต่อกับปลายเส้าเกสร ส่วนใหญ่มีรากสะสมอาหาร มีระยะพักตัวในฤดูแล้งและฤดูหนาว

Epidendroideae กล้วยไม้เอพิเดนดรอยดีอี

